

Undersökningar vid franciskanerkonventet på Kökar, Åland

Av Kenneth Gustavsson

1. Inledning

Sedan 1982 driver Ålands Museum ett arkeologiskt forskningsprojekt kring det medeltida franciskanerkonventet på Kökar, längst ut i den åländska skärgården. Arbetet har givit minst sagt förvånansvärda resultat, som öppnat nya perspektiv på den medeltida utvecklingen i denna del av Skärgårdshavet.

När det gäller själva konventet och dess verksam-

het är bilden nu någorlunda klar, men däremot visar nya dateringar och fynd att tiden före konventets tillkomst varit mycket mer mångfacetterad än man tidigare känt till. I bakgrunden kan man ana en komplicerad struktur av kyrkliga, ekonomiska och strategiska intressen, där även andre än franciskanerna varit inblandade (fig. 1).

Nedanstående artikel får ses som en kortare sam-



Fig. 1. Kökars kyrka på Hamnön. Kyrkan som stod färdig 1784, är uppförd på grundmurarna till franciskanernas medeltida konvents kyrka. Platsen är mycket vacker, med en vidsträckt utsikt över Kökarsfjärden i bakgrunden. Foto: K. Gustavsson.

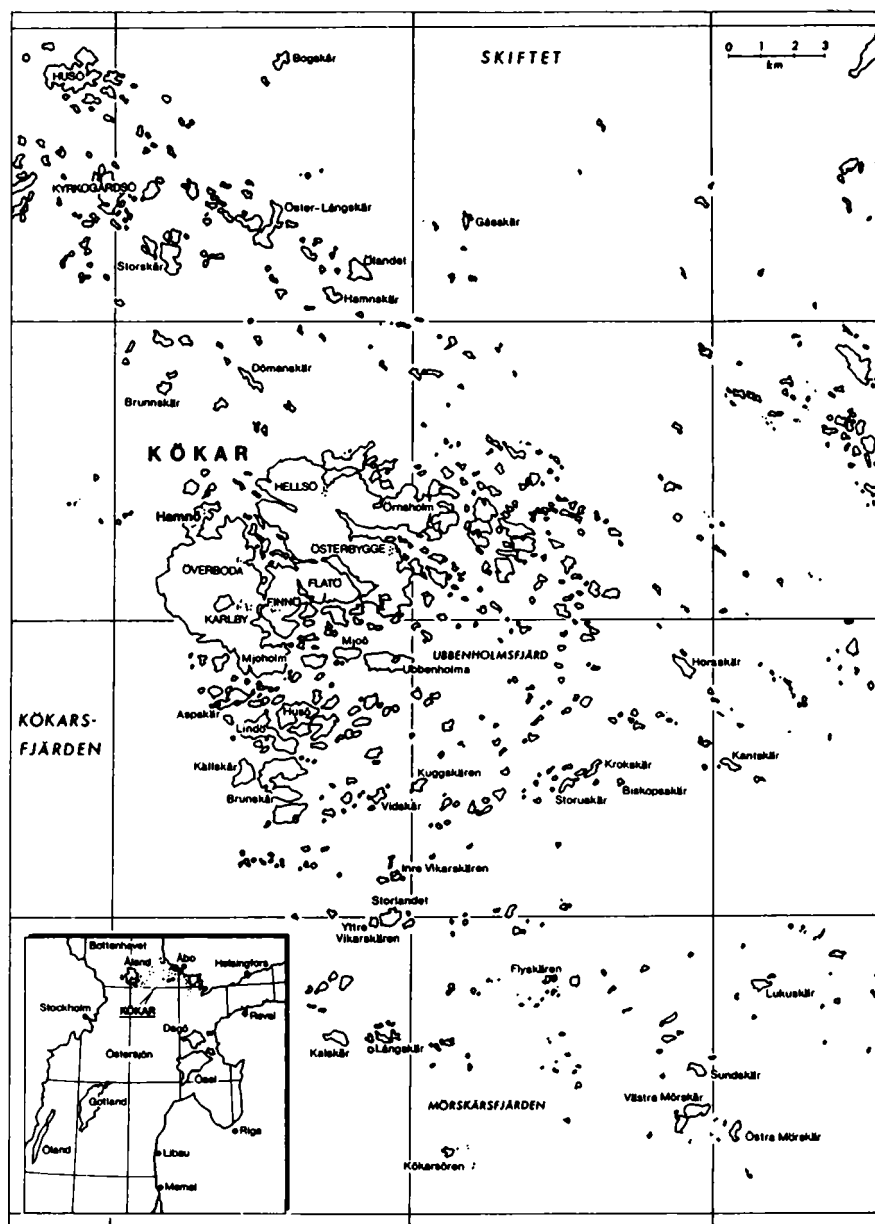


Fig. 2. Kökar ligger strategiskt beläget på gränsen mellan Östersjön, Skärgårdshavet och Finska viken. Kökars socken bildar en egen arkipelag med hundratals öar och skär, varav de fyra största är bebodda idag. Kyrkan och lämningarna efter franciskanerkonventet ligger på Hamnö, strax norr om Karlbylandet. Längst ute i havsbandet i sydost ligger det forna fiskeläget Mörskärsöarna.

manfattning av det nuvarande forskningsläget. Materialet i övrigt finns till en del publicerat i smärre artiklar, medan en större bearbetning kan göras först när projektet är avslutat och den totala fyndmängden är helt genomgången.

2. Farlederna

När Kökar första gången nämns i källorna är det i det sk Itinerariet i Valdemars jordebok från mitten av 1200-talet, som i detalj beskriver segelleden mellan Blekinge och Reval. Denna farled passerade

även Åland, och här omnämns tre namn; Lemböte, Föglö och Kökar, platser som förmodligen redan då var välkända naturhamnar under färderna mellan väst och öst.

En något yngre farled kom från Östersjön upp genom Kökarsfjärden, rundade nordvästra hörnet av Kökar, och fortsatte österut mot Åbo. Kökarsfjärden bildar här en av de bästa inseglingsrännorna i hela Skärgårdshavet, med ett djup som varierar mellan 100-160 m. Precis där dessa farleder skär varandra ligger den lilla ön Hamnö, med klosteranläggning-



Fig. 3. Västra och Östra Mörskär var länge det största fiskeläget på Åland. Under senmedeltiden och fram till mitten av 1500-talet samlades här hundratals båtlag för att fiska torsk och strömming under två korta perioder varje år. Vid slutet av 1500-talet skedde emellertid en kraftig tillbakagång, och under de följande århundradena utnyttjades Mörskär nästan enbart av lokalbefolkningen på Kökar. Det yrkesmässiga fisket här ute avstannade dock inte förrän under 1950-talet. På bilden ses en del av Västra Mörskär med en labyrint i förgrunden. Foto: K. Gustavsson.

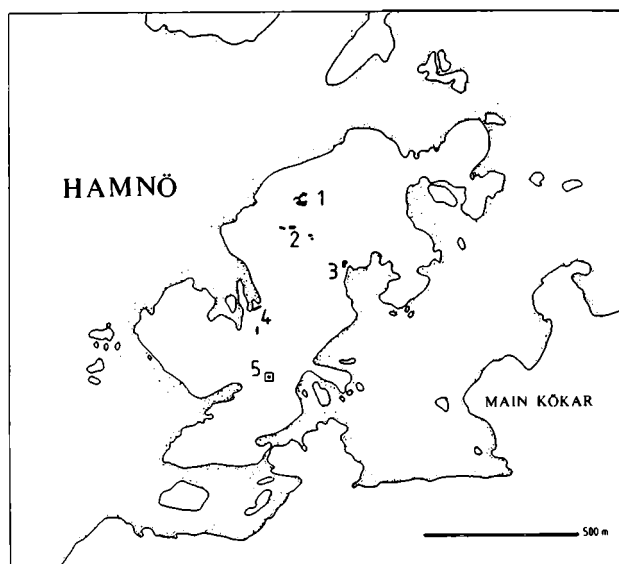


Fig. 4. Hamnö är idag 1,2 km lång och 0,6 km bred, och avskiljs från fasta Kökar av ett smalt sund. Under senmedeltiden var ön betydligt mindre, i och med att flera av de utstickande uddarna bildade egna öar. På den centrala delen finns ett flertal medeltida lämningar, samt den nuvarande kyrkan och prästgården. 1. Franciskanerkonventet. 2. Södra huset och Östra komplexet; husgrundskomplex. 3. Munkbron; hamnanläggning. 4. Modernagen; hamnanläggning. 5. Kappelskatan; grund till sjöfararkapell med bogårdsmur. Teckning: A-M Pitkänen-Danmark.

gen och den nuvarande kyrkan, nära det öppna havet men ändå i ett skyddat läge och med en utmärkt hamn. Sett ur det perspektivet har Kökar haft – och har alltjämnt – ett mycket strategiskt läge i övergången mellan Östersjön, Skärgårdshavet och Finska viken (1) Fig. 2).

Ortnamnen och vissa av de medeltida skatterna – framförallt en överstor ledungslameskatt – antyder att Kökar också hade en militär betydelse, åtminstone under senmedeltiden, då ön tycks ha varit en bevakningspunkt vid gränsområdet mot öster (2).

3. Kökar och fisket

Det finns dessvärre nästan inget skriftligt källmaterial om levnadsförhållandena här ute under medeltiden, men några viktiga särdrag kan ändå framhållas. Vid medeltidens slut var Kökar en överbefolkad utskärsbygd med ca 60 mantalskrivna hemman, dvs 300-400 invånare. Den ekonomiska basen för denna stora befolkning var helt och hållet torsks- och strömningsfiske i det yttersta havsbandet. Källorna antyder att detta fiske utvecklades mycket kraftigt under senmedeltiden fram till mitten av 1500-talet.

Fisket bedrevs framförallt ute vid Mörskär, i Kökars sydöstra skärgård, i närheten av finska Utö (fig. 3). Här samlades hundratals båtar en kortare period varje sommar och höst, med deltagare både från Åland och Åboland, sannolikt även från den svenska sidan. Då detta var ett kronofiske finns det intressanta noteringar bevarade från slutet av 1530-talet framåt, med detaljerade uppgifter om antalet båtlag, och den mängd skattefisk varje båtlag måste betala till svenska kronan. De ekonomiska topparna i detta material ligger under mitten av 1500-talet; för sommarfisket år 1554 då det antecknades 184 båtlag ute vid Mörskär, och motsvarande för höstfisket år 1549 med hela 296 båtlag. I det sistnämnda fallet skulle det alltså röra sig om 900-1200 fiskare inom ett relativt begränsat område, om man räknar med rimliga tre eller fyra man per båt. Redan siffrorna i sig visar på den ekonomiska betydelse denna del av skärgårdene hade för omgivningen (3).

Det måste dock betonas att de tillgängliga källorna bara visar förhållandena från 1530-talet framåt, en närmare analys av materialet visar dock helt klart att detta utsjöfiske hade sina rötter långt tillbaka i medeltiden.

Fig. 5. Flygbild över konventsområdet. I mitten ligger den nuvarande kyrkan, byggd på grunden till den medeltida kyrkan. Till vänster ses klostergården, samt grunden till kök och refektorium. Under det fyrkantiga pyramidtaget finns den sk Klosterkällaren, som varit en förrådsställare i gråsten, sammanbyggd med refektoriet. Foto: Daniel Eriksson.

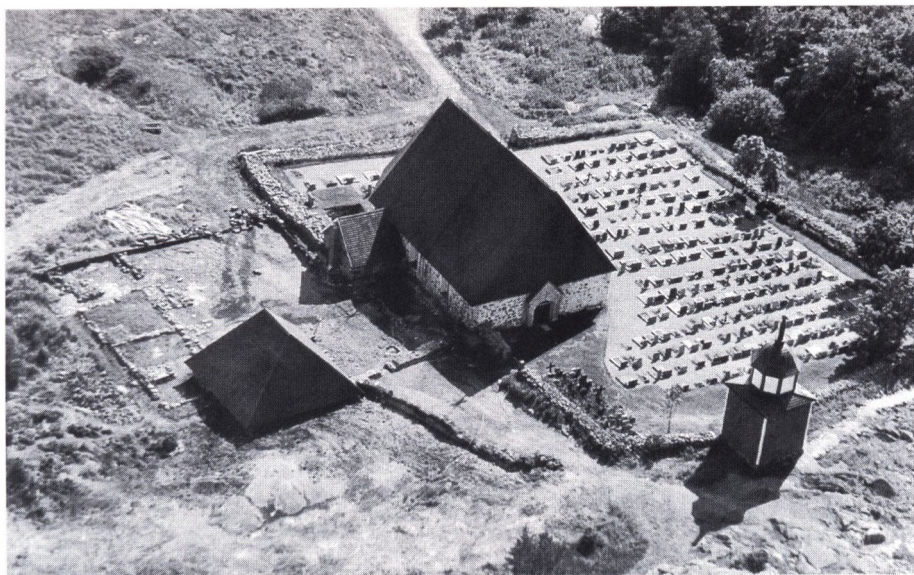


Fig. 6. Konventets kök och refektorium låg norr om klostergården, parallellt med kyrkan, och utgjordes av en 18 meter lång träbyggnad på en kraftig grundmur av gråsten. Ett flertal myntfynd utanför norra väggen ger en generell datering till andra hälften av 1400-talet. Efter reformationen användes byggnaden länge som prästgård, varvid den byggdes om i flera etapper. Foto: P-O Welin.



4. Franciskansk etablering

Ett franciskanerkonvent är i sig ett totalt främmande element i ytterskärgården. Franciskanerna sökte sig ju normalt i första hand till städer och tätorter, då fattigdomsidealet innebar att bröderna skulle leva på allmosor och tiggeri, samtidigt som de skulle vara vandrande predikanter och själavårdare. Hela verksamheten byggde därför på att det fanns mycket människor i konventets närområden, något som skiljer dem från t ex cistercienserorden.

Orsaken till att franciskanerna under sådana omständigheter sökte sig ut i havsbandet och till Kökar, måste därför i första hand tillskrivas det intensiva säsongfisket. Ute vid de stora fiskelägena fanns möjligheter att predika i ren franciskansk anda, samtidigt som den stora skaran fiskare också innebar en utkomstmöjlighet för bröderna. En källa antyder till och med att det var franciskanerna som före reformationen hade skatterättigheten från Mörskärsfisket (4). Fisket var sålunda en ekonomisk bas för franciskanerna på Kökar, samtidigt som det utgjorde grunden för deras verksamhet (5).

Utgående från fyndmaterialet kan man förmoda att franciskanerna kom till Kökar redan under 1300-talet, men att det i början endast var fråga om en säsongsbetonad verksamhet under fiskeperioderna. Möjligen blev bosättningen mer permanent från och med slutet av 1300-talet. Så småningom växte dock verksamheten ut i takt med att fisket utvecklades, och vid mitten av 1400-talet förefaller det regelrätta konventet ha grundats, som är centralpunkten i vårt arkeologiska projekt.

5. Hamnö

Den andra viktiga faktorn för en etablering här ute var förstås farlederna och sjöfarten i vattnen runt

Kökar. Ser man till övriga Norden, visar det sig att franciskanerna – vid sidan av städer – även intresserade sig för viktiga vägar och väggorsningar där det rörde sig mycket folk.

En motsvarande maritim etablering vid viktiga sjövägar är ur den synpunkten inte ologisk, och återfinns t ex vid konventet i Marstrand i sydvästra Sverige. Betoningen på farlederna understryks på Kökar även av att franciskanerna inte slog sig ned invid någon av de redan etablerade byarna på fasta Kökar, utan istället ute på en liten ö, med ett strategiskt läge invid flera farleder, och med tillgång till en skyddad hamn och flera färskvattenkällor. Här fanns även sedan tidigare ett litet sjöfarakapellet som möjligen kan gå tillbaka till 1200-talet.

Hamnös betydelse återspeglas också i antalet medeltida lämningar (fig. 4). Tillsvidare är åtminstone fem områden dokumenterade med omfattande konstruktioner av olika slag; utom konventet och kyrkan finns här åtminstone två större husgrundskomplex, två hamnanläggningar samt det redan omtalade sjöfararkapellet. Detta på en ö som idag bara är litet över en kilometer lång – och som var betydligt mindre under medeltiden. Trots denna betydande byggnadsverksamheten har det genom Hamnös hela historia aldrig bott någon lokalbefolkning på ön, alla spår man kan se hör ihop med bosättare och besökare utifrån. Det är i själva verket bara sjöfararkapellet och hamnanläggningarna som hör hemma i en maritim miljö, medan de stora husgrunderna är främmande för ytterskärgården, och själva konventet en rent urban företeelse (6).

6. Konventet

Utgående från det historiska materialet förefaller Kökars konvent att ha grundats vid mitten av 1400-

Fig. 7. Under golvnivån i refektoriet påträffades en liten hypokaustugn, byggd av sten och tegel. TL-dateringar på teglen antyder att ugnen troligen var i användning fram till reformationen, men C14-dateringar av murbruket mellan stenarna kunde tyda på att ugnen varit byggd under slutet av 1200-talet eller början av 1300-talet. Foto: K. Gustavsson.



Fig. 8. På norra sidan av refektoriet påträffades en väldig avskrädeshög innehållande ett mycket stort fyndmaterial, som omspanner en tidsrymd från senmedeltiden fram till slutet av 1700-talet, då den nuvarande kyrkan blev färdig. Foto: K. Gustavsson.

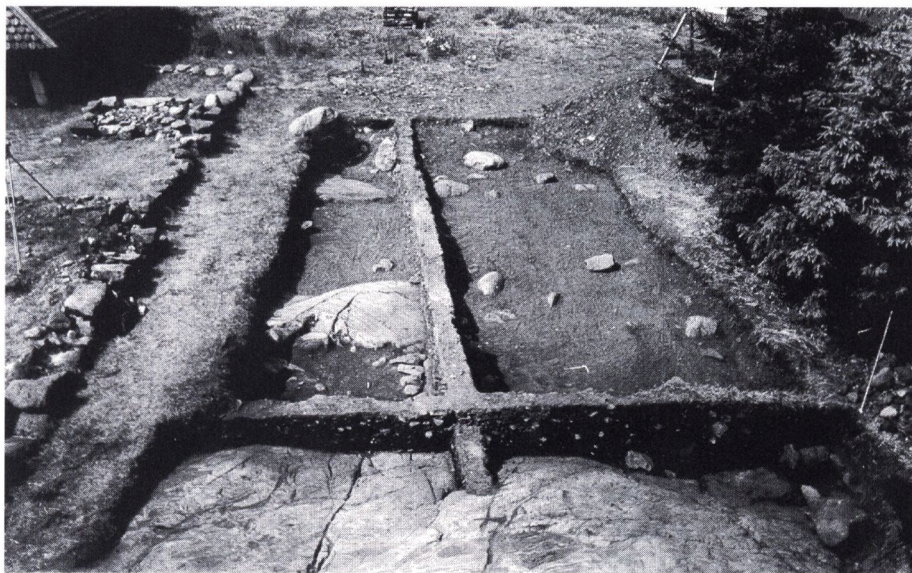




Fig. 9. Klostergården avgränsas på västra sidan av en kraftig mur med rester av en stiglucka. Denna mur går i flera vinklar, först västerut, och därefter in under nuvarande klockstapeln. Sannolikt är detta delar av den medeltida kyrkogårdsmuren. Nedtill är muren välbevarad med gråsten i två eller tre varv, medan den övre delen av tegel är helt och hållet bortplockad. Foto: K. Gustavsson.

talet, och omnämns första gången i skrift 1472. Klosteranläggningen bestod av en större kyrka på södra sidan, samt bostadsbyggnader med åtminstone kök, refektorium samt källare på den norra, omslutande en öppen gård i mitten. Byggnaderna har varit täm-

ligen enkla; kyrkan och källaren var uppförda i gråsten med vissa detaljer av tegel, medan de övriga byggnaderna bara varit av trä på en kraftig sten- grund (fig. 5).

Refektorium och kök fanns i en lång byggnad på

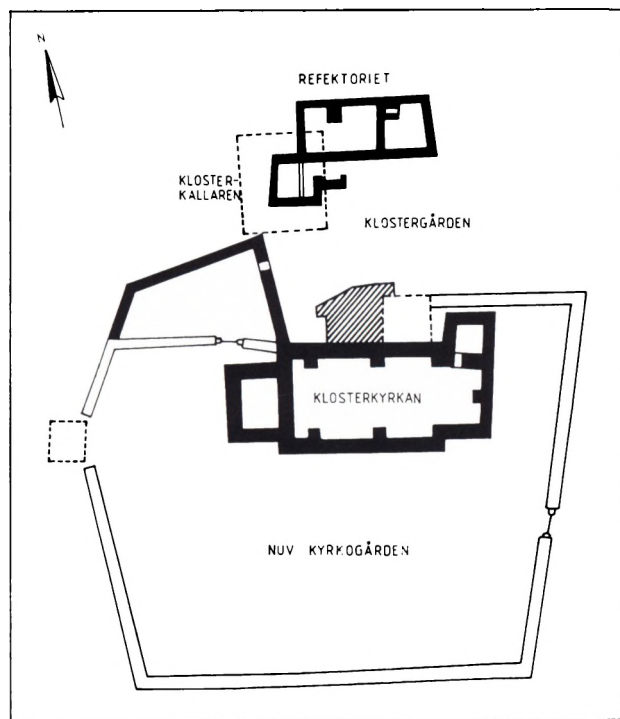


Fig. 10. Plan över konventsområdet på Hammö. Observera den medeltida kyrkans grundplan som helt avviker från franciskansk byggnadstradition, med ett smalare, rakt kor och en kraftig mur mot västra gaveln som troligen utgjort grunden till ett torn. Det snedsträckade området invid kyrkan utvisar den nyupptäckta begravningsplatsen. Teckning: A-M Pitkänen-Darmark.

18 x 8 m, med flera spisar samt en hypokaustugn. Efter reformationen användes dock denna byggnad länge som prästgård, varvid huset byggdes om i flera etapper (7). Längs rektoriets hela nordvägg påträffades en synnerligen omfattande avskrädeshög som givit väldiga fyndmängder, allt från 1400-tal i botten till 1700-tal i ytan (fig. 6).

Fyndmaterialet ger vid första anblicken stöd för

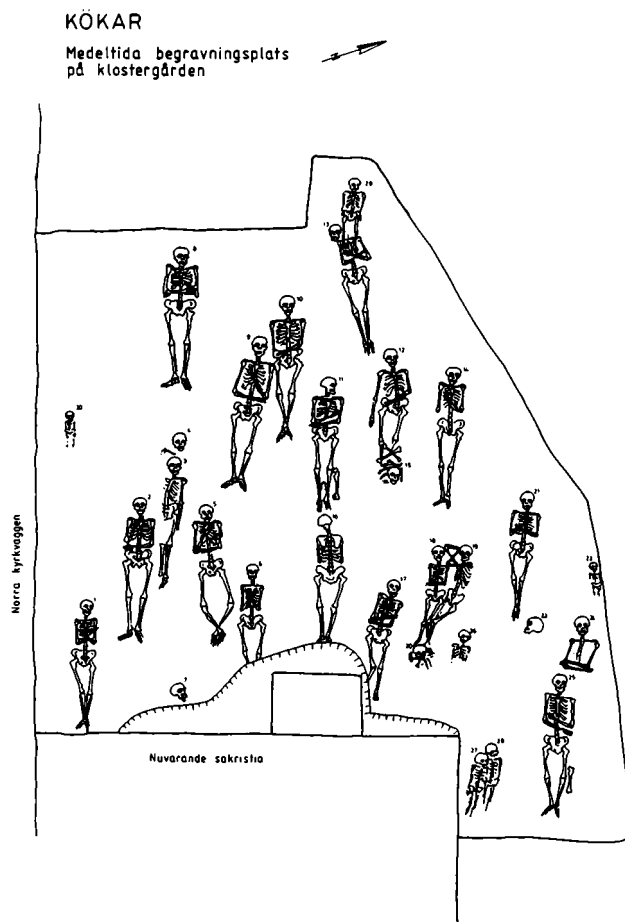


Fig. 11. Invid kyrkans norra vägg påträffades 1987 en liten medeltida begravningsplats med 30 skelett i mer eller mindre ursprungligt läge, samt spridda rester av Herligare ett tiotal individer. Totalt fanns här 12 barn, 22 vuxna män och 7 vuxna kvinnor. Medelåldern för den totala populationen var endast drygt 23 år, med enskilda åldrar som varierade från 0,5 till över 50 år. Teckning: A-M Pitkänen-Darmark.

en datering av konvetet till mitten av 1400-talet, med bl a närmare 40 medeltida mynt som spänner från ca år 1400 fram till 1530-talet. Denna enkla bild

komplimeras dock av det faktum att C14-dateringar på murbruk från hypokaustugnen, givit resultat som pekar mot byggnadsverksamhet på platsen redan under slutet av 1200-talet eller början av 1300-talet (8) (fig. 7-8).

Det måste också påpekas att klosterkyrkan med sitt smalare, rakslutna kor är helt främmande för franciskansk byggnadskonst i Norden. Vid kyrkans västra gavel finns dessutom grundmurar som måste tolkas som ett västtorn, vilket heller inte stämmer överens med de franciskanska reglerna. En konsekvens av detta skulle vara att kyrkan från början inte är franciskansk, utan att den i själva verket ursprungligen skulle ha varit en sockenkyrka, betydligt äldre än resten av konventet. Även anläggningens spegelvända byggnadsplan – med bostadsbyggnaderna direkt exponerade mot havet i norr – antyder att kyrka och konvent inte har planerats på en och samma gång (9) (fig. 9).

Inne på klostergården påträffades 1987 en medeltida begravningsplats som också förbryllar. Här fanns skeletten efter ett 40-tal individer; män, kvinnor och barn i åldrar från 0,5 år till över 50 år. Fem av skeletten har C14-daterats, och resultaten tyder på att tre av dem begravts under 1400-talet, medan de två andra sannolikt redan 1300-talet. Både dateringarna och skelettens inbördes läge visar att gravplatsen använts under långt tid, och att den förmodligen till stor del tillkommit före konventets grundläggning. Gravarnas placering på norra sidan om kyrkan blir i och med detta ännu en helt olöst gåta (fig. 10-11). Den antropologiska undersökningen antyder dock att de tillhört den lokala skärgårdsbefolkningen (10) (fig. 12-13).

Efter reformationen tycks anläggningen ha stått övergiven under drygt 30 år, varvid byggnaderna

helt fick förfalla. Från 1570-talet framåt återkommer myntfynden igen, i och med att en lutheransk präst då flyttad in i det gamla refektoriet, som senare byggdes om flera gånger. På 1640-talet övergavs den gamla kyrkan vars valv då hade rasat ned, och församlingen byggde ett träkapell på kyrkogården istället. Vid mitten av 1700-talet var även det i mycket dåligt skick, och man bestämde sig för att riva resterna av stenkyrkan och bygga en ny på den gamla grunden. Arbetet fullbordades 1784, och kyrkan kunde invigas följande år (11). Samtidigt flyttades prästgården bort från konventsområdet, till en plats längre österut. I och med detta har området – bortsett från kyrkogården på södra sidan – lämnats relativt ostört fram till idag.

7. Södra huset

De nya fynden och dateringarna antyder alltså att det funnits aktiviteter i området runt kyrkan även före konventets grundläggning. Ännu tydligare framstår det i ett husgrundskomplex som ligger ca 100 m söder om kyrkan. Den utgrävda delen omfattar ett stort boningshus i trä av parstugetyp, med en nedgrävd stenkällare mot den östra gaveln, och en motsvarande stendläggning mot den västra. Själva boningshuset mäter 18 X 8 m och har omfattat åtminstone tre rum, varav två varit försedda med eldstäder. Inberäknat källaren och stendläggningen blir anläggningen hela 25 m lång (12) (fig. 14).

De intressantaste fynden utgörs av tre mynt med en spännvidd i tid mellan ca 1370-1430. Tre C14-dateringar på murbruk ur källaren gav dock äldre dateringar som direkt kan jämföras med refektoriet, dvs 1200-talets slut eller 1300-talets början. Ett C14-prov på brända pinnar och kvistar från marknivån under husgrunden gav ännu äldre resultat.

Fig. 12. Flera av skeletten uppvisade spår av sjukdomar; bl a skeletturberkulos, förslitningar i ryggraden och en del karies som lett till svåra inflammationer i käkbenet. En analys av skelettmaterialet antyder att de döda möjligen kan härstamma från skärgården, men de närmare orsakerna till att de begravts på norra sidan av kyrkan är tillsvidare okända. Foto: K. Gustavsson.



Fig. 13. Några av skeletten i den nordöstra delen av begravningsplatsen. Längst till vänster ligger en kvinna i 25-35 års åldern, som märkligen nog har begravts liggande på mage. Därefter följer en yngre kvinna, 19-22 år, som C14-daterats till 1400-talet. Det tredje skelettet härstammar från ett barn, 10-12 år, samt delvis ovanpå detta, ytterligare en kvinna på 18-22 år. Den sistnämnda är C14-daterad till 1300-talet. Observera att det vid hennes fötter ligger ett äldre skelett (barn på 11-12 år) som plockats ihop i en hög. Längst till höger finns slutligen en äldre man i 40-50 års ålder. Foto: K. Gustavsson.





Fig. 14. 100 meter söder om kyrkan finns grunden till ett stort medeltida boningshus, det sk Södra huset. Byggnaden, som varit uppförd av trä, har bestått av en parstuga i mitten, med en delvis nedgrävd stenkällare mot den östra gaveln, och en motsvarande stenläggning mot den västra (sannolikt golvet i en enklare bod). Den totala längden är 25 meter. Tre myntfynd antyder en användningstid från slutet av 1300-talet fram till medeltidens slut, men C14-dateringar på murbruket i källaren pekar snarare mot slutet av 1200-talet eller början av 1300-talet. Vid buskarna längst till vänster på bilden finns en litenstensatt brunn, medan det finns en 21 meter lång byggnad under enbuskarna i bakgrunden. Foto: K. Gustavsson.

Byggnadens funktion är emellertid ännu inte helt klarlagd. Likheter med refektoriet är i alla fall påfallande, både ifråga om storlek och utförande, med t ex samma typ av taktegel som på konventsbyggnaderna. En koppling till franciskanskanerna är därför inte alls otänkbar, och det kunde i så fall röra sig om ett terminarhus, dvs en säsongsutnyttjad byggnad som bröderna använde före man grundade ett regelrätt konvent (fig. 15).

Strax invid Södra huset finns även en liten brunn med stensatta väggar och ett djup på närmare en meter. Ca 20 m längre västerut finns grunden till ytterligare en byggnad, i detta fall minst 21 m lång. Denna har ännu inte blivit undersökt, men själva grundmuren tyder på en ganska enkel träbyggnad med en stor eldstad i mitten.

8. Sydöstra komplexet

Mellan stranden i öster och Södra huset, finns ytterligare en liten grupp husgrunder som här kallats Sydöstra komplexet. Anläggningen ligger på en terrass, som i söder gränsar mot ett litet kärr. Hela terrassen på 600 kvm är täckt av sten, som delvis är naturlig, men som till största delen är medvetet lagd i form av en grov och ganska ojämn stenläggning (fig. 16).

På terrassens norra sida ligger grunden till en större träbyggnad av parstugetyp. Boningsrummen på var sida om en genomgående färstu har haft eldstäder i de inre hörnen. Bland fynden märks en fingerring av brons, ett bulltås, medeltida keramik, glas osv. I byggnaden påträffades endast ett mynt, slaget för Tyska orden i Preussen, och med en preliminär datering till 1414-16.

I terrassens sydöstra hörn påträffades grunden till en liten smedja på ca 3 X 4 m. Endast de två yttre



Fig. 15. I Södra husets källare påträffades en mycket välbevarad trappa som leder ned till det stenlagda golvet. Foto: K. Gustavsson.

väggarna var markerade med stora stenar, medan de inre var ganska otydliga. Både inne i smedjan och strax utanför påträffades en stor mängd fynd, bl a drygt 60 kg smidesslagg, alltifrån små fragment upp till stora linsformade stycken på 2 kg.

På området påträffades även några märkliga fynd; ett hästskoformat spänne, en stridsyx, samt tre armborstpilspetsar. Pilspetsarna är av vanlig senmedeltida typ med holk, medan stridsyxan med sina kraftigt utsvängda egg ger ett betydligt ålderdomligare intryck. Det hästskoformade spännet slutligen, är av brons och av tidigmedeltida typ. Liknande spännen har påträffats på finska fastlandet, bl a på Kjulo-holm, och dateras där till korstågstiden, dvs 1050-1150 eKr (13) (fig. 17).



Fig. 16. Ca. 150 meter sydost om kyrkan ligger det Sydöstra komplexet, som består av en delvis naturlig terrass på 600 kvm. I den norra delen ligger grunden till ett boningshus i trä på 16 X 6 meter, medan en liten smedja finns på den södra sidan. C14-dateringar på kol från smedjan pekar mot 1300-talet och början av 1400-talet, en datering som stöds av ett enstaka myntfynd. Foto: K. Gustavsson.

Sammantaget ger det Sydöstra komplexet en litet annorlunda bild än de båda andra områdena. Här finns äldre fynd samt vapendetaljer som knappast kan sättas i samband med franciskanerna. Snarare tyder de på en verksamhet med militära förtecken, och som haft sin huvudsakliga tyngdpunkt under tiden före konventets grundläggning. C14- och TL-da-

teringar från kol och enstaka tegel pekar i samma riktning; 1300-tal och tidigt 1400-tal.

9. Hamnar

På Hamnö finns två direkta hamnanläggningar med brokonstruktioner. Dessa är ännu inte undersökta, men deras läge gör att de kan sättas i samband med

den medeltida verksamheten på ön. Den västra, Moder-magen, kan möjligen knytas till sjöfararkapellet i närheten. Anläggningen består av grunden till någon sorts kajkonstruktion inne i en skyddad lagun, vars ena inlopp spärrats med en kraftig stenvall.

Den andra, Munkbron, ligger rakt österut från Sydöstra komplexet, och består av en ca 30 m lång, låg stenvall med en vinkel i den inre änden. Enligt den lokala traditionen skulle detta vara konventets hamn, och stenvallen torde snarast kunna tolkas som fyllningen i utrasade brokistor. Storleken på bron eller kajen antyder emellertid att den i så fall inte bara varit ämnad för franciskanernas behov. Det skulle vara frestande att sätta den i samband med någon militär verksamhet i området – som man även i övrigt kan finna spår av på Kökar, både i ortnamnsklick och i skatteförhållanden (14). Innan hamnanläggningen blivit närmare undersökt går det dock inte att närmare testa dessa hypoteser.

10. Sammanfattning

Trots att många och stora frågetecken ännu återstår, kan man ändå peka ut några riktlinjer ifråga om Kökars konvent och dess historia. Klart är att det nu finns tydliga spår av aktiviteter på Hamnö långt före franciskanerna och konventet. Detta är också helt rimligt, då det är svårt att tänka sig att franciskanerna skulle ha slagit sig ned på en tidigare helt obodd ö.

Den franciskanska etableringen tycks ha ägt rum under 1300-talet, framförallt som en följd av att fisket i vattnen runt Kökar började få en allt större ekonomisk betydelse i regionen. I det tidigaste skedet var den franciskanska verksamheten sannolikt mest av säsongskaraktär, men mot slutet av århundradet, eller i varje fall under början av 1400-talet, måste



Fig. 17. Det märkligaste fyndet från Sydöstra komplexet är ett litet hästskoformat spänne i brons, 55 mm i diameter. Mycket nära motsvarigheter har bl a påträffats på finska fastlandet, och dateras allmänt till korstågstiden (1050-1150 e Kr). Foto: K. Gustavsson.

man räkna med att bosättningen blev mera permanent. Vid mitten av 1400-talet hade verksamheten vuxit ut till en sådan omfattning att det var motiverat att grunda ett regelrätt konvent. En kyrka fanns troligen på plats sedan en längre tid, och den fick nu den dubbla rollen som både församlings- och konventskyrka. Konventet fungerade sedan fram till 1530-talet, då det utrymdes och stängdes i samband med reformationen.

Även om detta är en ganska schematisk bild som delvis bygger på hypoteser, så kan förhoppningsvis fortsatta undersökningar klarlägga den mer i detalj. För det är redan nu klart att Kökars konvent – och kanske speciellt ön Hamnö – är en mycket viktig och

intressant del av den medeltida historien i Östersjön.

Noter

1. Gustavsson 1984 s. 72, Gallén 1989 s. 18-21.
2. Gustavsson 1990 s. 127-132.
3. Detta viktiga räkenskapsmaterial, som i viss mån tidigare belysts av bl a Bertell 1953, Gustavsson 1986 och 1987, samt Gallén 1989, är nu helt genomgången och kommer att publiceras av förf. i samarbete med Olle Sjöstrand.
4. Bertell 1953 s. 87.
5. Gallén 1989 s. 32-37.
6. Gustavsson 1989.
7. Gustavsson 1986 s. 128-132.
8. De närmare resultaten från C14- och TL-dateringarna har ännu ej publicerats, men kommer att behandlas i två kommande artiklar. Samtliga analyser är gjorda vid C14-laboratoriet vid Helsingfors universitet.
9. Gustavsson 1986 s. 133.
10. Gustavsson 1988.

11. Gustavsson 1984.
12. Gustavsson 1986 s. 134-137.
13. Gustavsson 1990 s. 123-124.
14. Gustavsson 1990 s. 124-126.

Litteratur

- Bertell, E.: Kronans och Kyrkans jord på Åland under 1500-talet. Åland XII. Bidrag till kännedom av hembygden utgivna av föreningen Ålands vänner. Mariehamn 1953.
- Gallén, J.: Kōkar, klosterbröderna och havet. Junfrusund 2. Maritima medeltidsstudier. Åbo 1989.
- Gustavsson, K.: Kōkars kyrka 200 år. Sanct Olof 38. Mariehamn 1984.
- Gustavsson, K.: Nya rön om Kōkars kloster. Sanct Olof 40. Mariehamn 1986.
- Gustavsson, K.: Kōkars kloster – franciskansk utpost i Östersjön. Metodkonferans på Åland 1986. Riksantikvarieämbetets rapport 1987:3 (Stockholm).
- Gustavsson, K.: Medeltida gravar vid Kōkars kloster. Sanct Olof 42. Mariehamn 1988.
- Gustavsson, K.: Hamnö, farleder och värdkasar. Åländsk Odling 1989 (årg. 49). Mariehamn 1990.